

Tóth Máté:

A Babits levelezés – egy státusz rekonstruálása

Babits Mihály levelezése több mint 10 ezer tételt jelent, amelyből körülbelül 1250 a költő által írt, és több mint 8000 a Babitshoz írt levelek száma, ez utóbbinak is bő egyharmada válaszlevél, amelyből előzményekre következtethetünk. Ez lényegében a nagy irodalomszervező egyéniségek (Goethe, Thomas Mann, Kazinczy Ferenc) levelezéséhez hasonló méretű, és jelentőségű anyag. (Sipos 1998). A Nyugat korszak egyik legfontosabb dokumentumegyüttese, amely a folyóirat története és az egyes alkotók kutatása számára egyaránt fontos forrás. A Babits levelezésre fordított kiemelt figyelem ezzel magyarázható, a minél teljesebb körű feltárása ezért is indokolt.

A levelezés kutatása valamennyi alkotó esetében segít a belső történések rekonstruálásában, amely a művek értelmezéséhez nyújthat segítséget, bemutatja a művész esztétikai gondolkodásmódjának alakulását. Erre példa a Babits levelezés első korszaka, amely a költővé érés folyamataiba nyújt betekintést. Különösen érvényes ez az olyan jelentős kapcsolatok esetében, mint a Juhász Gyulával, vagy Kosztolányi Dezsővel folytatott levelezés. (BJKL 1959)

Szintén valamennyi alkotó esetében segíthet a levelezés a társadalmi státusz rekonstruálásában, a művész és kora viszonyrendszer értelmezésében. Társadalmi státusz alatt értem a költő pozícióját, amelyet a társadalom különböző identitással bíró szereplőinek hálójában elfoglal.

Az alkotónak a művei és a róla megjelent sajtóhírek alkotják azt a képet, amelyet a társadalom érzékel belőlük, azokkal vesz részt a társadalmi folyamatokban. Ennek kiemelt példája Babits I. világháborús szerepvállalása, amikor irodalmi perek sora zajlott a költő ellen versek miatt (Dunántúli ügy, Fortissimo ügy). Kérdésként merül fel, hogy a társadalom által érzékelt kép mennyiben tekinthető a költő valós énjének, és mennyiben tekinthető az szerepek tudatos, vagy önkéntelen felvállalásának.

A társadalomban fellelhető erővonalak felfedezhetők egy-egy reprezentatív személyiség gondolkodásában. Egy-egy személy képvisel érdekeket, társadalmi csoportosulásokat, eszmerendszereket, társadalmi identitáselemeket. Babits társadalmi státuszának rekonstruálása során ezen reprezentatív személyiségek azonosítása a kutatás kulcsmozzanata.

A költő társadalmi státusza időben és térben folyamatosan változik az alkotó által felvállalt szerepek és az egyes szereplők erre adott válaszai mentén.

A levelek segítenek tehát elhelyezni az alkotót a szellemi folyamatokat, társadalmi identitástartalmakat reprezentáló kortársak hálójában. A következőkben néhány példán keresztül világítom meg, hogy miként értelmezhetjük a kort és Babits státuszát a levelezés segítségével.

Babits státusza a magyar kereszténység viszonyában

A társadalmi státusz időben való változását példázza két levelezésrészlet, amelyeket a magyar katolikus egyházat reprezentáló személyekkel folytatott Babits Mihály.

1916 elején a Dunántúli affért követően Babits egy időre elveszítette a tanári katedrát, helyette január 11.-i hatállyal a Budapestvidéki Tankerületi Főigazgatóságon kapott állást. (Éder 2002) A válaszlevelek alapján tudjuk, hogy ekkor Babits megkereste azokat a kiadókat, amelyekkel korábban már kapcsolatba került, és ahonnan művei megjelenésére már valamilyen ígéretekkel bírt. Megpróbálta elérni, hogy a kötetek mielőbb kiadásra kerüljenek. Például az Athenaeumnál megsürgette *A gólyakalifa* megjelentetését, a *Shakespeare: Vihar* fordítását, és az Oscar Wilde fordításokat. A *Élet* kiadóval 1913 május június folyamán a Vörösmarty tanulmányok kiadásában egyeztek meg. Erre is rákérdezett Babits. (BML 1914–1916)

Az *Élet* kiadó válaszából kiderül, hogy ők magukat a katolikus valláserkölcsetéteményeseiként definiálják. Babits pozícióját, társadalmi szerepeit egyértelműen a műveivel, előadásaiival, szerepléseivel határozzák meg, végül ezen kettő összeegyeztethetlenségére hivatkozva utasítják el a kérését.

Igen tisztelt Uram,

az „Élet” r. t. – hez intézett soraira van szerencsém a következőkben válaszolni:

Tanulmányainak az Élet Könyvei most készülő III. sorozatában való kiadása, őszinte sajnálatunkra, nem látszik lehetségesnek.

Méltóztatik tudomással bírni arról, hogy az „Élet Könyvei” nemcsak irodalmi, de bizonyos valláserkölcsetéloknek a szolgálatában is állanak.

Kétségtelen, hogy ezekkel a célokkal maguk a szóban forgó tanulmányok, amelyeknek kiadására nézve megállapodtunk, kollízióba semmiképpen sem jöhetnek.

Azonban rövid idővel azután, hogy a tanulmányok kiadására nézve megállapodtunk, méltóztatott a Nyugatban egy regényt közölni, mely bizonyos katolikus körökben igen nagy visszatetszést keltett, annyival is inkább, mert bizonyos erotikus dolgoknak ennyire nyílt tárgyalása a katolikus morális felfogással szinte diametrálisan ellenkezik.

A helyzetnek a mi szempontunkból való kényességét még csak fokozta a Galilei-körben tartott előadás.

Nem szeretném, ha álláspontunknak a nyílt feltárását félre méltóztatnék érteni. Ön, igen tisztelt Uram, igen természetesen semmiféleképpen se lehetett kötelezve megállapodásunk idején arra, hogy a jövőben milyen irodalmi műveket fog produkálni és hol fog előadást tartani; ily kikötés annyira abszurd lett volna, hogy valóban még csak nem is gondoltunk rá.

De viszont ha mi bizonyos morális tendencia szolgálatában létrehozunk egy irodalmi vállalatot, – lehetetlen ránk nézve e vállalatban oly szerző munkáját közölni, aki ugyanakkor másutt diametrálisan ellenkező álláspontot képvisel.

(...)

Kérve, hogy e válaszomat méltóztassék szívesen tudomásul venni, vagyok

kiváló tisztelettel, kész

híve

Dr Szabó László

1916-ban a katolikus valláserkölcssel diametrálisan ellenkezőnek titulálta Babits bizonyos műveit Tápay Szabó László, 1930-ban, más kontextusban, egyenesen a keresztény magyarság klasszikus vezéréként szólítják meg az elmúlt két évtized, azaz az 1910-es és az 1920-as évek művei alapján. Szent Imre herceg halálának 900. évfordulójára nagy állami ünnepség keretében emlékezett a magyarság. Harsányi Lajos és Tordai Ányos Babitsot egy Szent Imre hercegről szóló vers megírására kéri fel. A verset a Szent Imre emlékkönyvben jelentetik meg. (Tóth 2003). Tordai Ányos ekkor a bajai ciszterci gimnázium igazgatója volt. Harsányi pedig győri kanonok. Ők együtt írták a levelet. Mint Babits egykori iskolájának igazgatója – utalva a kapcsolatra – Tordai kérte fel a költőt a vers megírására, majd Harsányi írja a magyarázatot. Ez az, ami számunkra igazán érdekes:

Ne méltóztassék csodálkozni, igen tisztelt Szerkesztő Úr, hogy kérésünkkel Önhöz fordulunk. Dante fordítóját az elmúlt két évtized tanulságai után magáénak vallja a keresztény magyarság; klasszikus vezérnek tartja s mikor Imre herceg személyén keresztül európai erőfeszítésre készül Trianon ellen, költészetében is egységesen szeretne felvonulni. Ezért kérjük meg első sorban Önt Szent-Imre vers írására, (...) Szerkesztő Ur mellett mai legjobbaink: Sík, Mécs, Juhász, Bodor, a régiek közül Szabolcska, Vargha Gyula, Kozma stb. szerepelnek gyűjteményünkben.

Fogadja Szerkesztő Úr legmélyebb tiszteletem nyilvánítását.

Harsányi Lajos

A katolikus körök 1916-os merev elutasítása után 1929-ben a keresztény magyarság klasszikus vezéréként „emelik pajzsra” a költőt. A katolicizmus viszonyrendszerében értelmezett társadalmi státusz radikálisan változott. A *Pokol* fordítás már 1912-ben napvilágot látott, az erotikus dolgokat nyíltan tárgyaló *Kártyavár* ekkorra már önálló kötetben is megjelent (Babits 1997). A szövegeket, a Babits életművét interpretáló közeg változott meg, és ez változtatta meg a költő státuszát is.

Babits és a hivatalos irodalom viszonya

A költő státuszát, társadalmi fogadtatását befolyásolják a róla megjelent írások, hírek. A hivatalos irodalom intézményeivel való viszony levelekben való visszhangja, a hírek megjelenését követő személyes állásfoglalások a Babitsot körülvevő emberi háló természetét jellemzik. Az egyes személyek, a levelek írói társadalmi csoportok, identitáselemek reprezentánsaiként is értelmezhetők.

A Petőfi Társaság 1915. dec. 18-i tagválasztó ülésén Babits Mihály is a jelöltek között volt és részben a Dunántúli ügynek köszönhetően valamennyi jelölt közül a legkevesebb szavazatot kapta. Babits unokabátyjának, Buday Dezsőnek a levele egy vidéki irodalomkedvelő értelmiségi véleményét mutatja be:

Kedves Mihály,

engedd meg, hogy gratuláljak abból az alkalomból, hogy nem lettél petőfista.

Rokoni szeretettel ölel

Dezső

A tiszafüredi Soltész Juci tréfás gratulációja egy vidéki Babits rajongó álláspontját tükrözi:

Tisztelt Uram,

őszintén gratulálok, hogy nem került be a Petőfi társaságba a vén hájfejűek közé.

Hive Soltész Juczi

A nyíltan kimondott kettészakadt irodalomban irodalomtörténeti dátum 1930. február 4-e, amikor a Kisfaludy Társaság tagjai sorába választja Babits Mihályt és Kosztolányi Dezsőt. A hivatalos irodalom álláspontja azonban hiába változott, enyhült a nyugatosok irányában. A Petőfi Társaság 1915. decemberi tagválasztó ülését kommentáló fenti levelek

mellé helyezve az 1930-as Kisfaludy Társaságba való beválasztását követő gratuláló leveleket, majd 15 év távlatából is szinte ugyanazok az erővonalak látszanak kirajzolódni.

Várkonyi Nándor febr. 6-án a Baumgarten alapítvány másodízben való kitüntetettjeként Babitshoz abszolút lojális álláspontot képviselve a következőket írja:

„...nem annyira Önnek, nem is az irodalomnak, hanem leginkább a Társaságnak van és volt szüksége arra, hogy abszolút irodalmi szempontok szerint irányítsa működését s így csakugyan fórum legyen: az irodalom <életének> tekintélyének őrizője. Ez a választás tehát a Társaság számára történeti és elvi jelentőségű.”

Ifj. Bókay János levelében azt írja:

„Egy szebb jövő ígérését látom abban, hogy végre tradicionális irodalmi egyesületeink is elismerik irodalmunknak azokat a kiválóságait, akiket mi régen vezéreinkként tisztelünk.”

Fejes Sándor az Athenaeum nevében írja:

„Ez a választás, amellyel a Társaság önmagát tisztelte meg, tagjai közé hívta a legnagyobb élő magyar költőt, eseménye nemcsak a magyar irodalomnak, hanem a magyar közéletnek is; jelentős lépés a magyar élet széthúzásainak, szakadásainak megszüntetése felé.”

Végül Weöres Sándor a saját nemzedéke álláspontjáról:

„Nekünk, nagyszámú firkáló-fiataloknak a mai isteneit vedlett korszakban Mesterünk a vallást jelenti és nagyon nagy elégtételt éreztünk, hogy az okvetetlenkedő hivatalosság se zárkózhatott el már sehogyse továbbra a saját csapáson járóknak nehezen jutó elismeréstől és értékeléstől.”

Azt, hogy a Nyugat részéről megalkuvásról szó sincs, Babits a Nyugat és az akadémizmus című cikkében maga is megerősíti. A fenti levélrészletek a Babitsot körülvevő társadalmi közeget mutatják be. Jellemző, hogy míg 1915-ben egy családtag és egy távoli rajongó véleményezi a tagválasztás eredményét, úgy 1930-ban Babits közegét sokkal inkább a fiatal nemzedék képviselői, (Várkonyi Nándor, Weöres Sándor), a legnagyobb hazai könyvkiadó igazgatója (Fejes Sándor) és egy korábban ismert író, magas beosztásban lévő értelmiségi (ifj. Bókay János) jelentik.

Babits státuszának emelkedése az 1920-as évek végén, a 30-as évek elején

A levelekből is rekonstruálható, hogy az 1920-as és az 1930-as évek fordulója jelentette Babits státuszának az ugrásszerű emelkedését, amelyet három tényezőnek köszönhetett: ő lett a Baumgarten alapítvány kurátora; a Nyugat folyóirat főszerkesztője és ezen felül tagjai sorába választotta a Kisfaludy Társaság. Az első kettő azt jelentette, hogy

rajta keresztül vezetett az út a pénz és a megjelenés felé, a harmadik pedig nemzeti konszenzust műveinek megítélését illetően.

Az első Baumgarten-díjakat 1929 januárjában osztották ki. Levelek özönét kapja, amelyekben fiatal írók, költők hozzá fordulnak Baumgarten segélyért, díjért. Ezen levelek írói közül is bizonyos személyek szintén értelmezhetők szellemi áramlatok, vagy társadalmi identitáselemek reprezentánsaiként. A miskolci szellemi közállapotok reprezentatív képviselője Sassy Csaba, a helyi irodalmi események főszervezője, fő hoppmestere. A grafomán nótaszerző, hírlapíró 1933-ban írói jubileumának megülnéhez kér Babitstól Baumgarten segélyt. (Téglás, 2004) Ezzel a miskolci szellemi közállapotoknak a Nyugat köréhez képest való hatalmas különbségét tárja fel. A levelek Babits státuszát ugyanúgy értelmezik mint a saját magáét és a város irodalmi közállapotait. (Tóth 2003a)

Az irodalom perifériájától egészen a később a kánonban a legnagyobbak között számon tartott személyek is megjelennek ebben a kontextusban. Özv. Juhász Illésné levelek sorát írja Babitsnak, amelyekben fia, Juhász Gyula számára a Baumgarten díj meghosszabbítását kéri. József Attila a lakáskörülményeit, anyagi viszonyait ecseteli Babitsnak hosszan, szintén Baumgarten segély reményében. (Téglás 2004)

1929 novemberétől a Nyugat folyóirat főszerkesztőjeként Babitson keresztül vezetett az út a magas presztízsű lapban való publikáláshoz. Ez szintén levelek özönét, társadalmi csoportok reprezentánsainak sokaságát jelenti, amelyen keresztül értelmezhető Babits státusza.

Babits státusza külföldön

A levelezésből rekonstruálható, hogy Babits – emelkedő státusza nyomán – a külföld felé is a magyar irodalom elsőszámú képviselője lett. Az 1930-as években több olyan megkeresés is érkezett irányába, amelyben arra kéri, hogy kiadásra kerülő magyar költői antológiához állítsa össze a legjobbnak ítélt hazai költők névsorát, és a legjobb verseket. (Sipos 2003) Magyarországról és külföldről egyaránt több ilyen megkeresés érkezett hozzá.

Watson Kirkconnell kanadai költő, műfordító azzal a kéréssel fordult Babitshoz 1930-ban, hogy az általa összeállított tartalomjegyzéket hagyja jóvá.

„Igen tisztelt Uram:

Igazán szíves elnézését kell kérnem alkalmatlankodásomért, azonban tekintettel arra, hogy még ez ősz folyamán sajtó alá fog kerülni a „The North American Book of Magyar Verse” című költészeti antológiám, amelyben a magyar poétika legjavát szeretném olvasóközönségemnek nyújtani angol fordításban – arra kérném, hogy legyen ebben a nagy

munkámban a lehető legtárgyilagosabb kritikájával segítségemre. (...) Nagyon lekötölezve érezném magam, ha a választásomról őszintén megmondaná a véleményét, nemkülönben lehetőleg postafordultával szíveskednék közölni észrevételeit, miután a jelzett anyagnak már több mint a felét lefordítottam angolra...” (Gödény 2002a)

A levelek és a kötet alapján kikövetkeztethető, hogy Kirkconnell melyik magyar irodalomtörténet alapján dolgozott, és az is, hogy Babits mely műveket rostálta ki. (Gödény 2002b)

Gino Sirola szintén Babits segítségét kérte az *Accordi Magiari*-t követő olasz nyelvű magyar antológiája elkészítéséhez és megjelentetéséhez, amely az *Amore e dolore di terra magiara* címet viselte (Tóth 2003b). Hasonlóképpen járt el Horvát Henrik is, akit a Baumgarten alapítvány azzal bízott meg, hogy 3000 pengő ellenében készítsen egy reprezentatív magyar antológiát német nyelven. A műveket és a szerzőket maga válogatja ki, majd Babitsot kéri, hogy hagyja jóvá. (Téglás 2004)

Ezek a levelezések egyrészt Babits külföldi irodalomban elfoglalt státuszát mutatják, másrészt pedig tanúskodnak a költő értékítéletéről. Mivel a költőknek Babitson keresztül vezetett az út az érvényesüléshez, a kor irodalmi kánonjára is következtethetünk ezen levélváltások alapján.

Összegzés

A Babits levelezés a mellett, hogy a belső és külső történések kutatásának fontos forrása, a költő társadalmi státuszának rekonstruálását is segíti. Bizonyos levelezőpartnerek társadalmi identitástartalmakat, eszmerendszereket, csoportokat reprezentálnak. Babits életműve, a költőről a széles nyilvánosság előtt megjelent írások pedig egy képet sugallnak az alkotóról. A kettő ütközése, a reflexiók sora alapján írhatjuk le a költő státuszát, pozícióját az egyes társadalmi csoportok vonatkozásában.

Irodalom:

- Babits 1997 BABITS Mihály, *A gólyakalifa*, s. a. r. ÉDER Zoltán, *Kártyavár*, s. a. r. a Babits Kutatócsoport, Bp. 1997.
- BJKL 1959 Babits – Juhász – Kosztolányi levelezése, szerk. BELIA György, Bp., 1959.
- BML 1914–1916 *Babits Mihály levelezése 1914–1916*, s. a. r. FODOR Tünde, TOPOLAY Ágnes, Bp. 2008.
- Éder 2002 ÉDER Zoltán, *Régi napok illata, Babits tanulmányok*, Bp., 2002.

- Gödény 2002a GÖDÉNY Andrea, *Babits Mihály Winnipegben*, Irodalomismeret, 2002/1–2, 212–218.
- Gödény 2002b GÖDÉNY Andrea, *Watson Kirkconnell levelei Babits Mihályhoz*, Nyelv – Kommunikáció – Művészet, 2002. 71–89.
- Sipos 1998 SIPOS Lajos, *A levélíró Babits Mihály*, Babits Mihály levelezése 1890–1906. szerk. ZSOLDOS Sándor, Bp. 1998. 319–340.
- Sipos 2003 SIPOS Lajos, *Babits Mihály*, Bp. 2003.
- Téglás 2004 *A Baumgarten alapítvány, Dokumentumok 1917–1941. I–III.*, szerk. TÉGLÁS János, Bp. 2004.
- Tóth 2003a TÓTH Máté, *Sassy Csaba Babitshoz írt levelei tükrében*, A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve. XLII. kötet. Miskolc, 2003. 644–652.
- Tóth 2003b TÓTH Máté, *Gino Sirola magyar antológiái a Babits levelezés tükrében*, Új Dunatáj, 2003/4, 59–70.
- Tóth 2004 TÓTH Máté, „*S mint a régi pásztor...*” *Dokumentumok Babits Szent Imre-versének keletkezéstörténetéhez*, Vigília, 2004/8. 617–622.